

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 7, Sayı: 2, 2023, ss. 274-280/ Volume: 7, Issue: 2, 2023, pp. 274-280

Journal homepage: <https://apjir.com/>

KİTAP TANITIMI/BOOK REVIEW

KAŞIKÇI ALİ RIZA EFENDİ VE İLTİCÂ-NÂME-İ RIZÂİYYE'Sİ

“Cengiz, Rale Zehra. *Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve İlticâ-nâme-i Rızâiyye'si*. Ankara: İlâhiyât, 1. Baskı., 2022.”

Şevket Enes SAMANCIOĞLU

Araştırma Görevlisi, Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Karabük
Research Assistant, Karabuk University, Faculty of Islamic Sciences, Karabuk/Turkey
s.enessamancioglu@karabuk.edu.tr
orcid.org/0000-0003-1554-3780
[ror.org/ ror.org/04wy7gp54](https://ror.org/ror.org/04wy7gp54)

Öz

Bu tanıtım yazısı, Rale Zehra Cengiz'in kaleme aldığı Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve İlticâ-nâme-i Rızâiyyesi adlı kitabı tanıtmak ve incelemek üzere yazılmıştır. Kitapta, Ali Rıza Efendi'nin hayatı, edebî ve tasavvufî kişiliği hakkında bilgiler verildikten sonra İlticâ-nâme-i Rızâiyye'nin transkripsiyonlu metni yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, Edebiyat, Türk İslam Edebiyatı, Münâcât, Şiir, Kitap Tanıtımı

KAŞIKÇI ALİ RIZA EFENDİ VE İLTİCÂ-NÂME-İ RIZÂİYYE'Sİ

Abstract

This introductory article was written to introduce and analyze the book titled Kaşıkçı Ali Rıza Efendi and İlticâ-nâme-i Rızâiyyesi written by Rale Zehra Cengiz. In the book, after giving information about Ali Rıza Efendi's life, literary and mystical personality, the transcribed text of İlticâ-nâme-i Rızâiyye is included.

Keywords: Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, Literature, Turkish Islamic Literature, Munâcât, Poetry, Book Introduction

Dîvân edebiyatının ve Türk tasavvuf şiirinin vazgeçilmez edebî türlerinden biri olan münâcât, kelime olarak “necv” kökünden türemektedir. Sözlükte münâcât kelimesi, “fısıldaşmak ve bir sırrı paylaşmak” anlamlarına gelmektedir.¹ Edebî tür olarak Allah’a yalvarmak, yakarmak, dua etmek, O’ndan bağışlanma dilemek, O’nun affına nail olmak amacıyla yazılan manzum ve mensur eserlere verilen addır. Mensur münâcâtlara *Tazarru-nâme* adı da verilir. Sinan Paşa’nın *Tazarru-nâme* adlı eseri bu türde yazılan en güzel örneklerden birisi olarak kabul edilir.² Münâcât ile benzer manalar taşıyan “ilticâ” kelimesi sözlükte “lec” kelimesinden türeyen “sığınma, himayesi altına girmeyi isteme” anlamına gelmektedir. Sonuna gelen “nâme” kelimesiyle bu konuda yazılan yazı veya kitap manasında kullanılmaktadır. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi’nin, gazel, kıt’a, murabba, muhammes, mesnevi gibi nazım şekillerini kullanarak münâcât türünde yazmış olduğu ve adını *İlticâ-nâme-i Rızâiyye* koyduğu eser üzerinde yapılan yüksek lisans tezinin yayımlanmış hâli bizim çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Elimizdeki kitap, 2019 tarihinde Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı’nda yapılan yüksek lisans tezinin gözden geçirilmesi ve bazı eklemelerin yapılması ile ortaya çıkarılmıştır. Yazar kitabın ön sözünde, Ali Rıza Efendi’nin *İlticâ-nâme-i Rızâiyye* adlı eseri üzerine şimdiye kadar hiçbir çalışma yapılmadığı için bu çalışmayı tercih ettiğini ve okuyucuya sunduğunu aktarmaktadır. Eser içerisinde bulunan manzumelerin çoğunun münâcât türünde olmasının yanında, eserde Hz. Peygamber’e yazılan naat ve öğüt verme amacıyla kaleme alınan nasihat-nâme türünde şiirler de bulunmaktadır. *İlticâ-nâme-i Rızâiyye*’de yer alan 150 adet manzumenin yetmiş beş adedi münâcât, altmış beş adedi nasihat-nâme ve on adedi de naat türünde yazılmıştır.³

Türk Tasavvuf Edebiyatı’nın öncü isimlerinden Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Aziz Mahmud Hüdâyî, Niyâzî-i Mısırî, Ahmed Kuddusî gibi isimler, eserlerinde münâcât yazarak Allah’tan bağışlanma talep etmiştir. Mürettep dîvânların genelde başında yer alan münâcâtların, müstakil bir eser olarak tertip edilmesi, az rastlanılan bir durumdur. Dîvân şairlerinin yanında çeşitli tarikatlara ve tekkelere müntesib olan bütün şairler, dinî ve tasavvufi konulu şiirleri içinde münâcât türünde de şiirler yazmıştır. Bu şairler, dil ve üslup olarak; geniş halk kitlelerine İslâm’ı bir şiir dili ile anlatmayı amaçladıklarından ve şiiri bir tebliğ aracı olarak gördüklerinden dolayı sade bir dil kullanmışlardır.

Tanıtımını yaptığımız eser, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Kaşıkçı Ali Rıza Efendi’nin yaşadığı dönem olan 20. yüzyılın siyasi ve edebî özellikleri aktarılmaktadır. 1883-1969 yılları arasında yaşayan Kaşıkçı Ali Rıza Efendi’nin, Osmanlı Devleti’nin en zor ve sıkıntılı döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarını

¹ Muhsin Macit, “Münâcât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/562.

² Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 198.

³ Rale Zehra Cengiz, *Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve İlticâ-nâme-i Rızâiyye’si* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 36-39.

kapsayan bir dönemde yaşadığı ifade edilmektedir. Yazar, giriş bölümünde Tanzimat sonrasında yeni arayışlar içerisine giren Türk edebiyatının özellikleri hakkında kısa bilgiler vermektedir. Yine bu bölümde, Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin yaşadığı dönemdeki edebî akımlar ve siyasî kutuplaşmalardan bahsedilmiş, dönemin önemli şair ve yazarlarının isimleri zikredilmiştir. 16 ve 17. yüzyıllarda gerçek anlamda yükselişini tamamlamış olan dîvân şiiri, 19. yüzyılda oluşan Batılılaşma hareketlerinden payına düşeni alarak şöhretini yavaş yavaş kaybetmeye başlasa da varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu dönemde, Enderunlu Vasıf, Keçecizade İzzet Molla, Akif Paşa, Şeyhülislam Arif Hikmet Bey, Leskofçalı Galip gibi dîvân edebiyatının son temsilcileri yer almaktadır. Asrın ikinci yarısında, Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal gibi isimler dîvân edebiyatının kültürü ile yetişmiş olsa da sade bir üslup kullanarak, yeni söyleyişler ve tarzlar denemişlerdir. Dolayısıyla bu dönemde, roman, tiyatro, fıkra, makale, eleştiri, sohbet, anı, gezi, tercüme gibi eserler verilmeye başlanmıştır. Tanzimat, Servet-i Fünûn, Edebiyat-ı Cedide gibi adlarla anılan bu dönem edebî hayatı, İslamcılık, Batıcılık, Milliyetçilik, Osmanlılık gibi modern fikrî akımlarla yeni ve farklı bir maceraya kaymıştır.⁴

20. yüzyılda meydana gelen savaşlar sonucunda Osmanlı Devleti; siyasi, ekonomik ve sosyal yönden zarar görmüştür. Yaşanan zorlu süreçler edebî hayatı da etkilemiş ve bu zorluklar sebebiyle Millî Edebiyat akımı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Asaf Halet Çelebi gibi klasik döneme ve tarihî mirasa sıcak bakan, bu birikimden yararlanarak manzumeler kaleme alan şairler de yetişmiştir.⁵

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra yapılan inkılaplara ayak uyduramayan bazı İslam âlimleri, Hicaz-Şam gibi diyarlara göç etmiştir. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi de Cumhuriyet'in getirmiş olduğu yeniliklere uyum gösteremeyerek memleketinden göç eden âlimler arasındadır. Yazar, giriş bölümünde Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin yaşadığı dönemin özelliklerini aktardıktan sonra incelemiş olduğu *İlticâ-nâme-i Rızâiyye* adlı eserin samimi duygularla kaleme alınan bir eser olduğunu, çağın şartlarını ve edebî üslubunu aktarması bakımından önemli olduğunu vurgulayarak giriş bölümünü sonlandırmıştır.

İncelemesini ve tanıtımını yaptığımız eserin birinci bölümü "Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin Hayatı, Edebî ve Tasavvufi Kişiliği, Eserleri" başlığını taşımaktadır. Yedi alt başlık altında incelenen "Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin Hayatı" başlığı altında, şairin doğumu, ailesi, eğitimi, mesleği, Medine'ye hicreti, Ali Ulvi Kurucu'nun Ali Rıza Efendi hakkında söyledikleri ve vefatı aktarılmıştır. Burada yer alan bilgilerde; Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin 1883 yılında Konya'nın Hadim Taşkent ilçesinin Balcılar mahallesinde dünyaya geldiği, Hâdimî ve İrfâniye medreselerinde eğitim aldığı, Konya'nın önemli ilim adamlarından olan Yalvaçlı Ömer Vehbi Efendi'nin ilim halkasında bulunduğu, 60 yaşından sonra Medine'de hafızlığını tamamladığı yazmaktadır. İsmi başına lakap olan "kaşıkçı" kelimesi ise mesleğinden dolayı kendisine verilmiştir. Ali Rıza Efendi kaşıkçılık mesleği ile

⁴ Rale Zehra Cengiz, *Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve İlticâ-nâme-i Rızâiyye'si* (Ankara: İlahiyât, 2022), 12.

⁵ Cengiz, *Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve İlticâ-nâme-i Rızâiyye'si*, 2022, 13.

geçimini sağlamış ve halk tarafından Kaşıkçı Ali Rıza Efendi olarak tanınmıştır. Şeyhi Esad Erbilî'nin, 1930 yılında meydana gelen Menemen olayı ile ilgisi olduğu iddia edilerek göz altına alınan ve bir müddet hapiste kaldıktan sonra 1931 yılında Medine'ye hicret eden Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, 19 Ocak 1969 tarihinde Medine'de vefat etmiş ve Cennetü'l-Bakî'ye defnedilmiştir. Kitapta, Ali Ulvi Kurucu'nun *Hatırat*'ının birinci cildinde yer alan Kaşıkçı Ali Rıza Efendi hakkındaki bilgiler aktarılmıştır. Ali Ulvi Kurucu, Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'den şu şekilde bahsetmektedir:

Konya'da Kaşıkçı Ali Rıza Efendi derler, kaşıkçılıkla geçinir, şair ruhlu, derviş, tanınmış bir zât idi. Erbilli Şeyh Esad Efendi hazretlerinin halifelerindendi. 1934 yılında Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, oğlu Mustafa ile bir yolunu bulup hacca gitmiş; ertesi sene, bütün ailesini alarak, Şam'da bir sene oturduktan sonra Medine-i Münevvere'ye gelip yerleşmişlerdi. (s. 25)

Yazarın, Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin kronolojik hayatını aktarırken, onun kendi eserlerinde vermiş olduğu bilgilerden ve hakkında yapılan çalışmalardan yararlandığı görülmektedir.

Birinci bölümün ikinci başlığında Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin edebî ve tasavvufi kişiliği hakkında bilgi verilmektedir. Mutasavvıf bir şair olan Ali Rıza Efendi, şiirlerini samimi duygularla kaleme almış, okuyanlar tarafından hayırla yâd edilmeyi arzu etmiş, dinî değerlerin her birinden gelecek nesillerin de yararlanmasını arzu etmiştir. Şiirlerinde sade bir anlatım tercih eden şair, sanat amacı gütmeyen halkı irşad etme amacıyla şiir yazmıştır. Şairin edebî kişiliğinin anlatıldığı bölümde, mutasavvıf şairler için sıklıkla kullanılan ifadelerin yanında onun edebî şahsiyetini tanımamız açısından daha detaylı ve karşılaştırmalı bilgilerin yer alması çalışmayı daha faydalı kılabilirdi. Üslup açısından önemli mutasavvıf şairlerle ve nazım şekilleri bakımından yaşadığı dönemin edebî özellikleri ile karşılaştırılarak açıklanması Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin edebî şahsiyetini anlamamıza kolaylık sağlayacaktır. Bunu da kitabın eksik yönlerinden biri olarak ifade edebiliriz.

Kitabın birinci bölümünün üçüncü başlığında ise, Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin eserleri hakkında kısa bilgiler verildikten sonra ikinci bölüme geçilmiş, burada da *İlticâ-nâme-i Rızâiyye*'nin transkripsiyon sistemi ile Latin harflerine aktarılmış metni verilmiştir. *İlticâ-nâme-i Rızâiyye*'nin metninin ardından "Sonuç" ve "Kaynakça" verilerek, kitap nihayete erdirilmiştir.

Yazma ve matbu eserlerle ilgili çalışmalarda, eser nüshası üzerinde yer alan ve eser hakkında fikir veren bilgilerin tespiti ve sunumuyla birlikte eserin muhteva ve şekil açısından izahı önemlidir. Elimizdeki kitapta, bu konularla ilgili bilgilerin verilmemiş olması bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Muhtemelen kitabın hacminin artmaması için böyle bir tercih yapılmış olsa da kısa açıklamalarla muhteva ve şekil yönünden verilecek bilgiler, araştırmacılar için kolaylık sağlayacaktır. Bu konuda bilgi almak isteyenler, yazarın kitap başlığı ile aynı adı taşıyan yüksek lisans çalışmasına bakabilir.

Münâcât veya ilticâ-nâme türlerinin son örneklerinden biri olmasının yanında yazıldığı dönemin şartlarıyla ilgili önemli bilgileri barındırması bakımından *Kaşıkçı Ali Rıza Efendi'nin İlticâ-nâme-i Rızâiyye'si* adlı eserin okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulması önemli ve değerli bir gayret olarak görülmektedir. Eserde yer alan bir manzume ile kitap incelememizi tamamlıyoruz:

Ey beni asıl vatandan celb edip mehcûr eden

Getirip şehr-i Resûl'e gönlümü mesrûr eden

Nimetin şükrünü îfâ eylemek mümkün değil

Afiyetle cismimin bünyâdını mamûr eden

Hubb-ı zâtıyla tecellî eyleyip âşıklara

Akıtıp gözyaşlarını yerlere yağmur eden

Bahr-i zulmetde bu dünyâ gark olup kalmış iken

İndirip Kur'ân'ı ölmüş kalbleri pür-nûr eden

Ehl-i îmânın dilinde sehl ü âsân eyleyip

İsm-i pâkini Hudâ bu dillere meysûr eden

Fahr-i âlem Mustafa'nın şânını î'lâ için

Gönderip Kur'ân'ını düşmanların makhûr eden

İns ü cînne ba's olunmuş enbiyânın hâtemi

Cümle halk üzre Muhammed nâmını meşhûr eden

Kâbe kavseyn'e habîbin ref' edip tazîm ile

Hazret-i Mûsâ kelimullâh makâmın Tûr eden

Bu cihâna ben gelip gitmekde sun'um yok iken

Bu Rızâ'yı bir menîden halk edip meşkûr eden

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Şevket Enes Samancıoğlu

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Cengiz, Rale Zehra. *Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve İlticâ-nâme-i Rızâiyye'si*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Cengiz, Rale Zehra. *Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve İlticâ-nâme-i Rızâiyye'si*. Ankara: İlâhiyât, 1. Baskı., 2022.
- Macit, Muhsin. "Münâcât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/563-565. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.